

Никола Корбутовски

ТЕСЛА И КЊИЖЕВНОСТ

Током прошле године, у целом свету, од малог личног села Смиљани до Сједињених Америчких Држава и од Канаде до Аустралије, низом разних природби и свечаности обележена је 125 — годишњица рођења Николе Тесле, светског великана науке и једног од највећих проналазача наше земље. Тако је још једном потврђено да је Тесла, који је рођен и који се школовао у нашој земљи, али истовремено две трећине живота провео у Америци, био и остао грађанин света. И ова годишњица је показала да интересовање за Николу Теслу, великана науке, сањара и хуманисте и његову научну мисао, ни данас, много година после његове смрти, не јењава, а то је зато што он спада у највеће мислиоце, проналазаче и визионаре двадесетог века.

»Никола Тесла, то је 112 његових најзначајнијих патената и проналазака из електричних стројева, трансформатора, пријеноса енергије, високофреквентне технике, радиотехнике, телемеханике, расвјете, парних турбина, 73 чланака у различитим часописима, 39.000 докумената, техничке и научне документације. То је 29 диплома и признања разних свеучилишта, академија и друштава. То су бројни чланци у часописима и новинама писани о њему. То је неуморан рад испуњен стваралаштвом, невиденим у историји развоја технике« — рекао је између осталог др Томо Босанац приликом обележавања тридесетогодишњице смрти, 12. јануара 1973. године у Загребу.

У богатој личној заоставштини Николе Тесле, која се данас чува у Музеју Николе Тесле у Београду, најбоље се може видети ко је и шта је био Никола Тесла. Ту су на једном месту изложени предмети које је он љубоморно чувао током целог свог живота: више разних докумената и цртежа, личка торба везена руком његове мајке Буке, затим отмене беле рукавице, његова свечана одећа, Волтеров «Кандид» и књига наших народних песама. У ствари, ту је све оно из чега је саткана његова необична личност, све оно што чини његов прометејски дух и од њега прави легенду.

Никола Тесла, песник електротехнике, како су га многи називали, није био само велики научник и проналазач, већ и истински заљубљеник живота, хуманиста и човек широкe културе, који је целог свог живота много читао, размишљао и записивао. Њега је једноставно интересовало све а једнако је пратио и уметност као и науку, дружио се са многим уметницима — писцима, музичарима, сликарима, глумцима и др — и активно учествовао у културном животу како наше земље тако и САД. Многи сматрају да није било његове инве-

нтивности, сколоности према књижевности и сањарењу, да не би ни његов геније дошао до таквог изражаја и до тако импозантног формата. У току свог дугог живота он се редовно враћао књижевности, нарочито нашој народној књижевности, у којој је, према сопственим речима, увек откривао чудесне лепоте, па је дао и свој скромни допринос, чиме је доказао да је могао бити и добар писац или књижевни радник, као што је био генијални научник и проналазач.

Тесла је рођен 10. јула 1856. године у малом личком селу Смиљану, недалеко од Госпића, као четврто од петоро деце Милутина Тесле и Буке, рођене Мандић. За свог оца Никола Тесла у аутобиографском делу »Моји проналасци« вели да је тако врло учен човек, истински животни филозоф, песник и писац: »Имао је необично памћење и често је рецитирао дуге текстове на неколико језика. У шали је много пута говорио да може реконструирати неке класике уколико се њихова дјела изгубе. Његов је стил писања одушевљавао. Писао је кратке реченице пуне досјетки и сатире«.

Теслина мајка Бука, по казивању оних који су је познавали, била је врло даровита, али није знала ни да чита ни да пише. После смрти своје мајке она се, као најстарије женско дете бринула о вођењу куће и о седморо браће и сестара. Није имала времена да похађа школу али је знала напамет многе народне песме као и одломке из »Горског вијенца«. Могла је сатима да цитира стихове. Често је узимала Николу у крило и причала му народне приче и певала песме. Тако је она прва код свог сина продубила љубав према књижевности.

У атмосфери у којој је Тесла одрастао важна је још једна чињеница: његов отац је поседовао богату библиотеку у којој су осим дела Вука Караџића и Доситеја Обрадовића биле и књиге немачких песника Гетеа и Шилера као и француских енциклопедиста Дидроа и Даламбера. Многе од ових књига и данас чува проф. Дана Будисављевић у Загребу, унука Теслине сестре Ангелине.

Године 1862. у Смиљану Тесла полази у школу. Он је од ране младости волео да чита. Поред народних песама, баśni и приповедака волео ј е и занимљиве путописе, разне географске приказе, као и разне друге књиге. Такође је читао и класична дела на немачком језику, који је тада био обавезан у школи. Једном је наишао на новелу »Син Абе« од мађарског писца Јосике, која му се необично допала и коју је касније у животу често помињао. . .

Отац је у прво време препоручивао Николи извесна дела али је убрзо увидео да је код његовог сина читање постало права страст, јер је Никола читаве ноћи проводио у читању. Отац Милутин видевши кула то води, јер је претерано напрезање изазвало код младог Тесле озбиљно слабљење здравља, саветовао је сина да се окани претераног читања. Кад није помогла лепа реч, па и забрана, отац је на крају почео да закључава библиотеку и да му односи увече лампу из собе.

Следеће 1863. године, породица се сели у Госпић, где Тесла наставља основну школу и завршава три разреда ниже реалке. У Госпићу долазе до пуног изражаја Теслине проналазачке склоности. Ту се догађа и познати случај са ватрогасном пумпом, када је о младом Тесли причао не само цео град већ и цела околина.

Осим из очеве, Тесла је у Госпићу узимао књиге и из градске као и из гимназијске библиотеке. Једном је тако наишао на опис Нијагариних водопада па га је са великом пажњом прочитао замишљајући »велики котач који покрећу слапови. Рекао сам ујаку« — пише Тесла¹ — »да ћу поћи у

¹ Никола Тесла: »Моји проналасци«, »Школска књига«, Загреб, 1977.

Америку и тамо остварити тај пројекат. Тридесет година касније, кад сам видео како се моје идеје остварују на Нијагари, дивео сам се недокучивој тајни ума».

У Госпићу се Тесла одмах затим прихватио да направи списак свих књига у градској библиотеци и среди их. Овај његов подухват радо је прихваћен од управе библиотеке па је добио дозволу да понесе собом кући више књига. Да родитељи не би приметили да он и даље проводи ноћи у читању, Никола би прекрио прозоре прекривачима. Често је зат-

варао и најмању рупицу на прозору кроз коју је могао да прође трачак светлости и ода га. Пошто му је отац одузимао лампу он се служио свећама, које је сам правео. Догађало се да целу ноћ проведе у постели будан над књигом...

Кад је имао четрнаест година Тесла се озбиљно разболео, што је дошло као резултат многих непроспаваних ноћи и претераног читања. Лекари су мислили да му нема спаса па родитељима препоручише да му испуне сваку жељу. Родитељи то и чине па му из градске библиотеке доносе дела омиљног америчког писца Марк Твена. Ускоро је болест почела да јењава па се прича да су томе доста допринеле ведре приче Марк Твена. Кад је Тесла много година касније отишао у Америку и упознао великог писца, причао му је о својој болести и благотворном дејству његових прича.

ПОВЕЉА
ОКТОБРА

СА ЗБИРКОМ НАРОДНИХ ПЕСАМА ПРЕКО ОКЕАНА

После завршене ниже реалке у Госпићу, Тесла је наставао школовање у Великој реалци у Раковцу, у данашњем Карловцу. Раковац је у то доба био село, јужно од Карловца, на левој обали Коране. Малу реалку Раковац је имао од 1838. године била је то прва реалка у Војној крајини, а 1836. године претворена је у велику. Школа је 1871. године добила и седми разред тако да је између три нижа и три виша разреда убачен један разред. Захваљујући томе Тесла је из четвртог прешао одмах у шести разред.

У Раковцу је Тесла завршио четврти, шести и седми разред. На њега пресудан утицај има Мартин Секулић, професор физике и математике. Године 1873. Тесла је матурирао и одмах се враћа у Госпић.

Сад се Тесла нашао на животној прекретници јер је желео да студира технику а његов отац да буде свештеник као и он. У то време Тесла је поново тешко оболео — овог пута од колере која је харала у то време Ликом. Девет месеци је био непомично прикован за постелу, па су отац Милутић и мајка Бука били изван себе.

»Још и данас паматим како је био блијед док ме је покушавао обрадовати« — пише Тесла у »Мојим проналасцима«. — »Можда бих — рекао сам му — могао оздравити кад би ми допустио да студирам технику. 'Ићи ћеш у најбољу техничку установу на свијету' свечано је одговорио, и ја сам знао да он то заиста мисли. Тежак камџн пао му је са срца.

У јесен 1875. године опорављени Тесла је кренуо у Грац да би се уписао на Високу техничку школу. Чим се уписао, већ сутрадан је отишао у школску библиотеку, у којој ускоро проводи сво слободно време.

По његовим речима имао је страст да сваки започети рад не прекине све док га не заврши, па му је то често стварало велике непријатности. Тако је једном, на пример, узео да чита Волтеров дела, али је убрзо, на своје велико изненађење увидео да та дела обухватају стотинак обимних књига. Веран својој навички да сваки рад изврши до краја, Тесла је прочитао све Волтерове књиге а кад је прочитао и последњу, рекао је себи: »Никад више«!.

У Грацу је иначе Тесла становао неко време са студентом Кулишићем, који је о Теслином животу из тог времена између осталог рекао: »Својом културом надмашио је Тесла скоро све нас академске ђаке. Сем што је разумевао техничке предмете познавао је добро и историју књижевности енглеске, француске а понешто и италијанске а да не говоримо и немачке. Што се тиче италијанске књижевности, зачуђило ме је колико је он информисан о најважнијим делима Дантеа, Петрарке и Бокача. Он је још као великошколац био и члан Српског академског литерарног друштва »Србадија«².

Неко време Тесла живи у Марибору, па у Госпићу, а затим, 1880. године путује у Праг да би тамо наставио студије. У Прагу Тесла сусреће композиторе Сметану и Дворжака и неко време дружи се са њима. Као да је предосећао да ће их поново срести неколико десетина година касније у Њујорку, у Метрополитен опери, сад већ као славне композиторе.

Године 1881. Тесла одлази у Пешту и тамо ради као цртач у Централном телеграфском уреду. Непрекидно му се чини да долазе најважнији и најкреативнији тренуци његовог живота, па често са својим пријатељем Сигетијем шета и разговара о својим идејама и плановима.

»Једног поподнева, које је стално присутно у мом сјећању« — пише Тесла у »Мојим проналасцима«³ — шетао сам с пријатељем градским парком и рецитовао стихове. У тим годинама знао сам читаве књиге напамет, од ријечи до ријечи. Једна од њих био је Гетеов »Фауст«. Сунце је управо западало и подсјетило ме на један чувени одломак:

**»Већ тоне сунце, замире већ дан,
Ал оно другдје нови живот ствара.
О, имат крила — мој је давни сан,
О, летјет за љепотом тога жара!«**

Многи који су се бавили Теслиним животом тврде да је краatak период његовог живота у Прагу и Пешти био један од најпресуднијих периода у Теслином проналазачком животу.

Јер одмах затим он је пуном снагом, више месеци и чак више година радио на новим типовима мотора...

Године 1882. Томас Едисон је у Њујорку пустио у рад прву електричну централу једносмерне струје на свету. Одмах затим сличне централе се граде широм Америке и Европе. Због тога Тесла и његов велики пријатељ Сигети у јесен 1882. године путују у Париз и Стасбург, у оквиру Едисонове компаније, а затим по Немачкој и Француској и поправљају електричне централе.

У лето 1884. године Тесла је из Париза отпутовао у Америку, са препоруком Едисоновог директора за Европу Чарлса Бачолера. Он преко Атлантика путује без пасоша, са збирком наших народних песама и четири цента у џепу.

По доласку у »нови свет« Тесла се запошљава у Едисонову компанију »Машине Воркс« у Њујорку. Он са великим одушевљењем ради на усавршавању динамо машина, али убрзо напушта Едисона и оснива своју компанију за производњу сијалица.

За време велике економске кризе, 1886. године, Теслина компанија пропада. Међутим, он није клонуо духом; већ

² инж. Славко Бокшан: »Никола Тесла и његово дело«, Начна књига, Београд, 1950. Стр. 163.

³ Никола Тесла: »Моји проналасци«, Школска књига, Загреб, 1977.

следеће године подиже велику лабораторију и наставља радове на усавршавању мотора и генератора.

Две године касније Тесла у Америчком удружењу електроинжењера предаје о »новом систему мотора и трансформатора једносмерне струје « а Џорџ Вестингхауз откупљује Теслине патенте. Одмах затим Тесла путује у Париз, где сусреће ујака Петра Мандића, са којим наставља за домовину, да би прикупио документа потребна за добијање америчког држављанства. Нову 1890. годину Тесла дочекује у Смиљану, у кругу породице...

После краће посете домовини Тесла се враћа у Америку, али, само после неколико месеци добија позив да посети Светску изложбу у Паризу и то је нова прилика да отпутује у Европу. Почетком 1892. године Тесла поново прелази океан да би у Лондону, у Институту електроинжењера одржао предавање, а одмах затим у Паризу наступио пред Међународним друштвом електротехничара.

Добивши вест да му је мајка на умору Тесла је изненада напустио Париз. Ипак имао је среће да стигне на време у Госпић и затекне мајку у животу. Кад је Тесла ушао у собу, по причању очевидца, заплакао се и почео да дозива: »Мајко, мајко«. Она је отворила очи и изговорила: »Никола, дико мојак«, па је поново губећи свест, издахнула у његовом наручју.

После краћег задржавања у Смиљану, Госпићу и Загребу, Тесла је отпутовао у град своје младости, Будимпешту, где проводи пријатне часове у друштву нашег познатог песника Лазе Костића. Овај га је касније хтео оженити својом добром пријатељицом Ленком Дунђерском.

Теслино дружење са Лазом Костићем прекинула је званична делегација Велике школе и Српског инжењерског друштва замоливши научника да им учини част и посети престоницу — Београд. Веома дирнут овом пажњом Тесла се радо одазвао позиву и 20. маја на београдској железничкој станици приређен му је одушевљен дочек. О томе су »Београдске општинске новине« писале:

»У среду, 20. овог месеца, у 11 сати увече, дошао је у Београд чувени електротехничар, г. Никола Тесла, Србин, грађанин слободне Америке, научењак светског гласа, чије име занима данас сав образован свет...«

ПРЕВОДИ ЗМАЈЕВИХ ПЕСАМА

Одсевши у хотелу »Империјал«, сутрадан се Тесла одвезао у Двор на Теразијама где је примљен код краља Александра Обреновића, а потом је походио и намесника Јована Ристића. После одржаног предавања професорима и студентима у свечаној дворани Капетан - Мишиног здања, исте вечери београдска општина приредила је банкет, на коме је славног научника, између осталих, пригодним стиховима поздравео и песник Јован Јовановић Змај. Он је лично прочитао своју песму »Поздрав Николи Тесли при дојаску му у »Београд«. Једна строфа у тој песми гласи:

**»Разумеће листак свежу
Сваку жиљу свога стабла
Спајаће нас електрика
(Електрика наших срца)
И без жица и без кабла«.**

Саслушавши са видљивим узбуђењем стихове оданости и признања, Тесла је пришао песнику Змају и, по писању ондашње штампе, »зграбио му рuku и обасуо пољупцима«, рекавши да је његове песме у туђини »читао, љубио и сузума заливао«.

ПРЕСТА
ПРЕСТА

У жељи да се одужи Змају, одмах по повратку у Њу-јорк Тесла је превео четири песме овог познатог песника и то: »Три хајдука«, »Два сна«, »Тајна љубав« и »Циганин хвали свога коња«. Тесла је песме превео а у песмио их је, како би рекао Змај. Роберт Андервуд Џонсон, амерички песник и Теслин пријатељ. У ствари, Тесла је толико био одушевљен Змајевим песмама да је на енглеском језику написао и чланак о великом песнику у коме га велича као изванредног песника и упоређује се песницима светског гласа.

»Могу рећи да је то избор који показује високу Теслину уметничку сензибилност, с једне стране, а с друге, даје пресек Змајевог стваралаштва — вели између осталог др Васа Милинчевић⁴ — Није се Тесла зауставио на том преводу, него је дао и један уводни есеј о Змају и о нашој народној поезији. Тесла се ту служио, колико сам утврдио, једним предговором Антонија Хаџића Змајевој »Певанији« из осамдесетих година. Неколико Теслиних реченица о нашој народној поезији показују оштрину запажања и уочавања суштинских квалитета усмене књижевности«.

ПОВЕЉА
ОКТОБРА

Те исте 1894. године Тесла пише Змају из Њујорка о преводима песама, преводиоцу Џонсону и другим плановима. »У Америци« — вели он⁵ — »нема бољег преводиоца. Преводи његови управо дивни су, а ако је погдекад морао променити покоји редак, то је било неопходно нужно у духу енглеског језика. Сад преводимо неколико другијех песама. Хтедох »Булиће« али је претешко...«

Година 1894. значајна је за Теслин живот још из два разлога: те године постао је дописни члан Српске академије наука а Роберт Џонсон, песник и преводилац Змајевих песама, који је према речима Томаса Мартина, Теслиног биографа у Америци, сатима седео у Теслином институту и читао српске песнике, написао је песму »У Теслиној лабораторији« која је посвећена Теслином делу. Један стих ове песме гласи:

**»Мисли су то, мисли — што маме духове
Да окове скину, јер нам гуще снеове
Да добрим испуне сад времена цела,
Што свет настају. Гле осмеси стоје«.**

Иако по повратку из домовине Тесла пуном снагом ради на новим експериментима, у слободним часовима у лабораторији га често посећују Марк Твен и Киплинг, пианиста Падеревски и други пријатељи. Понекад је у друштву Хелен Џонс, којој чита стихове Змаја и других наших песника. У Метрополитен опери сусреће поново Сметану и Дворжака и дуго са њима обнавља сећања из Прага. Понекад, у слободним часовима, којих је заиста било ретко, Тесла игра билијар...

Кад су га ови и други пријатељи посећивали волео је да им говори о нашој народној поезији и о подвизима јунака као што су били Милош Обилић и Марко Краљевић. Знао је напамет многе народне песме и читаве одломке из Његошевог »Горског вијенца«, које је научио још у раном детињству од своје мајке и које је целог живота памтио. Доцније, јер је знао и стране језике, читао је и песничка дела у оригиналу. Знао је читаве одељке из Дантеове »Божанствене комедије«, Шекспирова »Хамлета«, Пушкиновог »Евгенија Оње-

⁴ др Васа Милинчевић: Излагање у Врњачкој Бањи, у оквиру трибине »Књижевно стваралаштво у преводилачкој и издавачкој делатности у Србији и Југославији«, јула 1980. године

⁵ »Златна књига«, Седма сила, Београд, 1956. године

тина», Бајроновог »Чајлд Харолда« а знао је и многе песме наших песника Змаја, Јакшића, Илића и других. Наше песнике је покушавао да преведе својим пријатељима, желећи тако да им дочара лепоту њихових стихова.

Занимљиво је истаћи да је у овом периоду Тесла написао низ прaviх књижевних чланака у часопису »The centry magazine«, који је излазио у Њујорку. Били су то написи о српским народним песмама, о народним обичајима и тд.

Године 1896. у Београду излази роман Јанка Веселиновића »Хајдук Станко«, који је писац посветио Николи Тесли. Текст посвете гласи: »Јунаку нашег доба, великом Србину Николи Тесли. Деветнаести век плете ти венац славе; допусти и мени да у њ уплетем један цветак са наших поља, цветак прост али пошкропљен крвљу и орошен сузама наших предака. Његов мирис нека те сећа твоје отаџбине. Нека те сећа оних заносних прича о јунаштву и пожртвовању којима те је твоја српска мајка у детињству напајала. Прими га, Србине, онако срдечно као што ти га срдечно пружа твој велики поштовалац, Јанко М. Веселиновић«.

У Њујорку се 1897. године појављује из штампе још једна књига поезије за коју су Тесла и Џонсон превели још неколико Змајевих песама. Занимљиво је истаћи да је сада уз тринаест Змајевих песама у књизи одштампан и Теслин уводни коментар. У овој књизи се између осталог налазе и песме »Једна цура«, »Јадна мајка« и друге. Поред неколико песама из модерне грчке поезије у књизи је поново одштампана и Џонсонова песма »У Теслиној лабораторији«.

Првог јуна 1899. године у Колораду Тесла почиње да води белешке, које се могу сматрати и дневником. Водио их је све до 7. јануара 1900. године. Цео рукопис који је Тесла писао свакодневно садржи близу 600 страница са око 250 пртежа, које је написао слободном руком. У дневнику се детаљно говори о догађајима који су у то време свакодневно заокупљали Теслину пажњу. Неки делови дневника, као и овај цитат, имају праву литерарну вредност:

»Утисци које човек има овде, гледајући у небо, такви су да их никакво перо не може тачно описати. Облаци пружају најдивније слике. Баш после заласка сунца видео сам густе беле облаке како се као неком чаролијом појављују изнад врхова планина. У другој прилици они би се појављивали као ланци планина, или као простран океан са дубоким зеленим и црним водама. Насупрот овима, боја неких облака при заласку сунца била је слична боји злата или ужареног угља«.

Године 1912. Тесла је добио Нобелову награду за физику али с тим да је поделио са Едисоном. Иако је био у тешким материјалним приликама Тесла је одбио награду, што је пре њега учинио само Лав Толстој...

Шта је електрицитет — то је питање које је највише мучило Теслу и коме је он, као проналазач, посветио сав свој живот. Новинару »Њујорк Преса« 1895. године је изјавио: »Електрицитет је за мене све...« »Дан кад ћемо тачно сазнати шта је електрицитет« — говорио је Тесла пред Франклиновим институтом у Филаделфији — биће најзначајнији датум у историји човечанства».⁶

На то питање Тесла је покушао одговорити и у свом кратком напису »Прича о електрицитету«, који је написао 1915. године на енглеском језику и кад му је било готово шездесет година. Оригиналан текст »приче« чува се у Музеју Николе Тесле у Београду.

Године 1919. у часопису »Elektrical Experlmenter« у Њујорку у неколико наставака је објављен Теслин живото-

⁶ Бирил Петешкић: »Гениј с нашег камењара«, Дечје новине, Горњи Милановац, 1979. године

пис под насловом »Моји проналасци«. Тесла је узео овај наслов зато што је сматрао да је његов живот истоветан са његовим стварањем и његовим проналасцима. Уверен да су догађаји из његовог детињства били пресудни за његов будући рад, Тесла је у »Мојим проналасцима« највише простора посветио овом периоду свог живота. Животопис није писан хронолошки али је сачињен живо и занимљиво што потврђује и овај одломак:

»Сусрет с Едисоном остат ће ми у сјећању читаву животу. Био сам задивљен овим предивним човјеком који је, без праводобног образовања или знанственог искуства толико учинио. Учио сам туђе језика, проучавао литературу и умјетност, провео своје најбоље године у књижицама читајући свашта што би ми дошло под руку, од Њутнових »Принципа« до романа Паула де Коцке и осетио сам да сам тратио вријеме. Ал није ми требало дуго да схватим како је било најбоље што сам могао учинити. У неколико тједана стекао сам Едисоново повјерење«...

**ПРЕСТА
ПОРТОВА**

ШАНТИЋЕВА ПЕСМА О БУКИ

Теслина мајка Бука била је инспирација Алекси Шантићу да 1922. године напише песму »Мати«. У овој песми Шантић опева дом сеоског свештеника у коме живи успомена на сина који живи далеко у свету:

**»Старица отвара ормар, и докле крила ормара
Шкрипућу и ко да цвиле,
Испод старог рубља вади и на сто слаже
Комад по комад свиле.**

**И снова Богу се моли, и смејуране усне
Шапућу кротко и тихо
О, Бог ти Никола дао здравља и дуга века
Где био, свуд срећан био!«**

Сава Косановић, Теслин рођак, који је од 1926. године, када је дошао у САД, са славним научником провео готово све године до Теслине смрти, између осталог је записао:

»Ванредно је све оно што Тесла говори. Било о себи и своје раду, било о другима. Огроман материјал за историју модерне науке, узвишена скромност, племенитост, доброта избија из сваке речи, а дух врца као искра. Ни трага од једностраности, мада се педесет година непрестано бави науком без одмора. Ни трага старости, понављања једне исте ствари. Интересује се за све, распитује, говори о свему духовито и живо. Доспева да чита и данас не само научна и филозофска дела на десетак језика, него чак и лепу књижевност. Нарочито је сачувао вазда живу љубав за поезију, па кад му поводом нечега дође згодно, рецитије из своје богате ризнице памћења, где је сачувано све што је некад прочитао. Догађало му се да после много година констатује да зна напамет нешто што је случајно једном прочитао. Слушао сам од њега стихове дубровачког песника Гундулића, као и стихове других великих светских песника«...?»

Тридесетих година овог века у Њујорку Тесла се највише дружи са нашим људима: познатим виолинистом Златком Балоковићем, вајаром Иваном Мештровићем, проф. Пајом Радосављевићем и, наравно, Савом Косановићем. Драго ми је у ствари кад га било ко од земљака посети.

Последњу деценију свога живота Тесла је био прилично усамљен. Најчешће је живео у хотелима и то на највишим спратовима. Тврдио је да му градска бука није сметала у

раду. Кад је хтео да се разоноди, одлазио би у оперу, позориште или биоскоп, а најмилија разонода била му је да храни голубове испред Народне библиотеке на Петој авенији. Посматрачи су га са уживањем посматрали како у исто време свако вече доноси голубовима храну и како се они сакупљају око њега.

У хотелску собу му је често долазио и црногорски гуслар Перун Перуновић и уз гусле певао народне песме. Кажу да је Тесла био кадар да заплаче кад му је овај гуслар уз песму причао о страдањима наших људи кроз историју...

Поводом напада фашистичке Италије на Етиопију Тесла је написао оштар чланак, осуђујући агресију и фашизам као деградацију човекове личности.

У најкрупнијим збивањима другог светског рата, када се решавала судбина човечанства у борби против фашизма и судбина и част Југославије, Тесла је већ крајем 1941. и почетком 1942. године непоколебљиво стао, јавно се изјаснивши, на страни мира, прогреса и ослободилачке борбе народа Југославије.

У својој поруци нашим исељеницима у Америци, априла 1942. године, Тесла између осталог поручује:

ПОРЧУБА

»Као најстарији Србин, Југословен, Американац наше крви у Сједињеним Државама, упућујем вам ово писмо молећи вас да се одазовете позиву председника Рузвелта. Наш народ је показао толику моралну снагу да нам светли образ пред светом. Оно што чине наша браћа у старом светличају достојно је духа који прожима нашу народну песму...«

Октобра 1942. године, неколико месеци пред смрт, у објављеном политичком тестаменту, Тесла је саопштио и своју веома прогресивну визију односа међу људима и народима после другог светског рата:

»Из овог рата, највећег у историји, мора се родити нови свет који ће оправдати жртве које човечанство подноси. Тај нови свет мора бити свет у коме неће бити понижења сиромашних од силовитих и богатих; где ће дела ума, науке и вештине служити заједници за олакшање и улепшавање живота, а не појединцима за стицање богатства. Тај нови свет неће бити свет погажених и понижених, него свет слободних људи и народа, једнаких у достојанству и поштењу човека.«

Никола Тесла је умро 7. јануара 1943. године, у 83. години живота. Био је сам у соби хотела »Њујоркер« у Њујорку. Послуга хотела забринута што нема никаквих знакова живота из једне собе на 33 спрату насилно је отворила врата и у кревету нашла безживотно тело Теслино...

Радио Њујорк је истог дана више пута емитовао вест: »Умро је највећи проналазач који је икада ижвео на земљи.«

Теслино тело је спаљено а урна с пепелом пренета у домовину и чува се у Музеју Николе Тесле у Београду.

* * *

Тесла је »откривши поезију у математици и електрицитету« био велики љубитељ књижевности и готово цео живот провео у свету поетске речи, дружећи се са многим нашим и светским уметницима и писцима. Он се од детињства одушевљавао народном поезијом, знао је наизуст многе књиге од корица до корица. И као што је целог живота живео у свету уметности и књижевности, као што је још за живота он и његово дело био инспирација за многе песнике, тако је и касније наставио да живи — у успоменама, сећањима и књижевним делима.

Гвидо Тартаља је пре више година написао надахнуту поему »Тесла« а исто тако и Бранко Ђопић дивну песму »Теслин споменик«. Године 1965., на сцени Народног позоришта у Београду постављена је драма Милоша Црњанског »Тесла«, која је неколико сезона успешно играна.

Године 1976. у оквиру обележавања 120 годишњице рођења Николе Тесле настале су још две песме о Тесли: једна у Београду, а друга на супротном крају света — у САД. Аутор прве песме је прослављена песникиња Десанка Максимовић и њена песма »Никола Тесла« је први пут прочитана на приредби »У спомен рођења Николе Тесле« у Београду, у оквиру иселеничке недеље, летње приредбе Матице иселеника Србије.

Аутор друге песме је Милоје Поповић а песма је објављена у Антологији америчке поезије. Ову песму аутор је прочитао на откривању споменика Николи Тесли на слаповима Нијагаре и њене прве две строфе гласе:

Самосвојан —
исклесан из тврдог личког камена
Чудотворан —
светлошћу засени сјај пламена.

Из прстију десет
исиса снагу за дивове.
Из мозга једног,
потера бујице у сливове.

ПОВЕЉА
ПРОГОВА

Пред нама су још и надахнути стихови Душка Трифунковића, Радета Николића, Дана Тесле, као и песника — иселеника Буре Маљковића - Петковића, Слободанке Проговац, Јове Вујновића и других.

Дивно је што геније Николе Тесле, научника, визионара и хуманисте наставља да живи у стиховима песника. Велики и славни проналазач је то и заслужио јер је читав свој живот провео са књигом, у свету поезије...